

ІСТОРІЯ МИСТЕЦЬКОЇ ПЕДАГОГКИ

УДК 378 : 78 (09) (477)

Ірина Гринчук, Наталія Палій

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГКИ В УКРАЇНІ: НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

Стаття присвячена проблемі вивчення історії української музичної педагогіки як цілісного феномена української культури. Висвітленні новітні підходи до укладання курсу інтегрованого типу. Окреслено мету курсу, наведено його основні тематичні блоки, висвітлено авторський підхід до укладання лекційного змісту. Розкрито основні напрямки методичного забезпечення курсу на прикладі використання компаративного підходу, опори на історико-регіональний компонент, опанування новітніх прийомів опрацювання тексту, актуалізації інформації, набутої студентам при вивченні фахових дисциплін, зокрема, історії української музики.

Ключові слова: музична культура та освіта України, музично-педагогічні навчальні дисципліни, теоретико-методичне забезпечення курсу, організація навчально-пошукової діяльності студентів, експериментальна методика.

Ірина Гринчук, Наталія Палій

ИСТОРИЯ УКРАИНСКОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ: НОВЫЕ ПОДХОДЫ К МЕТОДИЧЕСКОМУ ОБЕСПЕЧЕНИЮ КУРСА

Статья посвящена проблеме изучения истории украинской музыкальной педагогики как целостного феномена украинской культуры. Представлены новые подходы к составлению курса интегрированного типа. Указана цель курса, представлены его основные тематические блоки, авторский подход к составлению лекционного содержания. Раскрыты основные направления методического обеспечения курса на примере использования компаративного подхода, опоры на историко-региональный компонент, овладения новейшими приёмами изучения текста, актуализации информации, приобретённой студентами при изучении специальных дисциплин, в частности, истории

украинской музыки.

Ключевые слова: музыкальная культура и образование Украины, музыкально-педагогические учебные дисциплины, теоретико-методическое обеспечение курса, экспериментальная методика.

Iryna Hrynychuk, Nataliya Paliy

THE HISTORY OF UKRAINIAN MUSIC PEDAGOGY: NEW APPROACHES TO THE METHODOLOGICAL ENHANCEMENT OF THE COURSE

The article deals with the actual problem of studying of the Ukrainian Music Pedagogy as an integral phenomenon of Ukrainian culture. The main consideration is taken to finding out the new approaches to the introduction of the course of integrated type. In the paper under consideration, there has been singled out the goal of the course, the main thematic blocks of the course have been given and the author's special approach to the compiling of the lecturing content has been demonstrated. The main directions of the methodological enhancement of the course have been revealed which demonstrated the use of the comparative approach, the basis of the historical and regional aspects and mastering of the new approaches to the analysis of the text, the actualization of the information mastered by the student while studying the complex of the professional subjects, the History of the of the Ukrainian Music in particular.

Key words: music culture and education of Ukraine, music and pedagogical courses of studies, the theoretic and methodological enhancement of the course, organization of the student research work, experimental methodology.

Сучасні тенденції модернізації системи вищої музично-педагогічної освіти вимагають перегляду структурування фундаментальних, фахових дисциплін, елективних курсів, розробки курсів інтегративного типу, які б гнучко поєднували зміст загальнопедагогічних дисциплін із специфікою завдань фахових педагогік та методик. Одним із таких перспективних курсів, на нашу думку, є курс історії української музичної педагогіки.

Різні аспекти дослідження етапів, осередків та видатних персоналій в історії музичної освіти в контексті української культури розглядали С. Горбенко,

Т. Грищенко, Н. Гуральник, В. Іванов, Л. Іванова, Л. Кияновська [3], Л. Корній [4], Л. Мазепа [6], Л. Масол, О. Михайличенко, О. Олексюк [7], А. Омельченко, С. Процик, О. Ростовський, Т. Смирнова, Є. Федотов, Н. Філіпчук, О. Цвігун, М. Черепанин [8] та інші музикознавці та педагоги. Однак проблема історії української музичної педагогіки як цілісного феномена в контексті вітчизняної культури залишається і далі актуальною темою наукових розвідок.

У статті висвітлено окремі аспекти організації навчально-пошукової діяльності студентів на прикладі курсів «Історія української музичної педагогіки» (ІУМП), розробленого і запровадженого нами у 1997 р. в тернопільському національному педагогічному університеті (ТНПУ) ім. В. Гнатюка, а з 2009 р. – в магістратурі Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Т. Шевченка та «Науково-методичні дослідження з проблем музично-естетичного виховання».

Мета статті – висвітлити новітні підходи в теоретико-методичному забезпеченні зазначених курсів щодо організації навчально-пошукової діяльності студентів.

Завданням є розкрити основні напрямки експериментальної методики, спрямованої на методичне забезпечення вказаних курсів на прикладі використання компаративного підходу, опори на історико-регіональний компонент, опанування новітніх прийомів опрацювання тексту, актуалізації інформації, набутої студентами при вивченні комплексу фахових дисциплін, а також вказати шляхи екстраполяції методики на фахові дисципліни, зокрема, на історію української музики.

Засади укладання курсу ІУМП зумовлені ідеєю дисципліни: загальнопедагогічні положення екстраполюються нами на основи мистецької педагогіки та ідеї філософії музичної освіти (О. Рудницька, Л. Кондрацька), «нанизуючись» на логіку історичного підходу. Це призводить до використання компаративного підходу, опори на історико-регіональний компонент, що пов'язано з різними періодами вітчизняної історії, приналежністю територій

України до різних метрополій, що спричинило надзвичайно складні суспільно-політичні умови розвитку національного шкільництва.

Засадничою позицією в укладанні ІУМП є трактування розвитку української музичної педагогіки як процесу становлення «систематичної національної освіти» (І. Огієнко), що залучає духовність істоти і творить закінчену виховну цілісність. Основою для історико-педагогічних рефлексій стало осмислення філософсько-просвітницької думки, традицій культури України як вагомого суспільно-творчого чинника, здатного забезпечити національну ідентичність, національно-історичну наступність. У цьому контексті історія музичної педагогіки постає іконографією антропологічної традиції, в якій філософсько-естетичні, морально-релігійні, культурно-мистецькі та особистісно-творчі установки особистості творять неповторну динамічну єдність [1, с. 95].

Отже, мета навчального курсу полягає в ознайомленні студентів з основними етапами становлення музичної освіти в Україні в контексті розвитку культури, загальної та спеціальної системи шкільництва, культурно-просвітницької та педагогічної діяльності видатних вітчизняних митців; у визначенні перспектив залучення кращих культурно-освітніх, просвітницьких традицій минулого до сучасної практики мистецької освіти [2, с. 12].

Наведемо основні тематичні блоки курсу: «Музична педагогіка в контексті гуманітарних дисциплін»; «Періодизація розвитку музичної педагогіки в Україні»; «Ідеї естетичного виховання в творчій та педагогічній спадщині видатних українських діячів»; «Основні осередки фахової музичної освіти в Україні»; «Сучасні тенденції мистецької освіти в Україні»; «Культурно-просвітницькі та освітні традиції краю».

Практика викладання курсу свідчить, що його фундаментальною проблемою є аналіз різних підходів до періодизації розвитку музичної педагогіки в Україні. Так, періодизації, запропоновані О. Ростовським, О. Михайличенко, О. Олексюк [7], відображають етапи розвитку шкільництва та музично-педагогічної думки насамперед у Центральній та Східній Україні. В зв'язку з цим постає проблема «вписати» у цей контекст процеси, що відбувалися в Західній

Україні, які, відповідно, вимагають врахування сукупності часто відмінних суспільно-політичних та історико-культурних чинників.

Отже, важливим завданням курсу стає врахування компаративного підходу та історико-регіонального аспекту, виокремлення визначальних характеристик досліджуваних явищ, закладів, постатей у їх «регіональному» прояві, пов'язаному з відповідним суспільно-історичним і культурно-освітнім тлом, та перенесення їх у ширший загальноукраїнський, європейський контекст. Такий підхід, для прикладу, дозволяє провести показову паралель: М. Лисенко – С. Людкевич – В. Барвінський. Це постаті, які увійшли в історію української культури не лише як композитори, виконавці, а і як просвітники, педагоги, організатори культурних товариств, освітніх осередків (Вищий музичний інститут у Львові, музично-драматична школа у Києві) [1, с. 96].

Висвітлюючи еволюцію змісту і форм музично-естетичного виховання в різні періоди вітчизняного шкільництва (церковноприходські, козацькі, братські школи, колегіуми, Острозька та Києво-Могилянська академії, гімназії, пансіони, університети, консерваторії), проводимо паралелі до тем, пов'язаних із становленням музичної освіти в Тернопільському краї, зокрема, на прикладі діяльності Тернопільської української та Бережанської гімназій, філій Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка в Тернополі та Чорткові. На окрему увагу заслуговує розгляд значення Вищої Волинської гімназії (Кременецького ліцею), яка стала базою для відкриття університету в Києві. Аналітичним стрижнем цієї лінії курсу є відповідність змісту і форм музично-естетичної діяльності національно-культурним пріоритетам і традиціям із врахуванням цінного досвіду зарубіжного шкільництва [2].

Практика читання ІУМП показує, що краєзнавчий компонент активізує пізнавальну діяльність студентів через залучення до пошукової роботи в архівних та музейних фондах, до збору та опрацювання спогадів, приватних архівних колекцій, цікавих документальних свідчень. Зокрема, в курсі виокремлено блок, присвячений культурно-просвітницьким та освітнім традиціям Тернопільщини. Серед основних проблем: «Кременеччина у діалозі епох та культур», «Освітні

традиції регіону: діяльність польських та українських освітніх закладів» та ін.

Зупинимося на методичних аспектах курсу та проілюструємо їх прикладами. Одним з результатів навчально-пошукової діяльності магістрантів є підготовка та захист проєктів, тематику яких групуємо за наступними напрямками: *історико-культурологічний* чи *культурно-просвітницький*, що присвячений діяльності українських товариств («Просвіта», «Боян» та їх філії, «Руська бесіда», «Міщанське братство», «Рідна школа» та ін.); *музейний*, який передбачає презентаційні матеріали щодо культурних та освітніх центрів краю; *монографічний*, пов'язаний із визначними освітніми осередками та персоналіями – митцями, просвітниками та педагогами, уродженцями Тернопільщини. Обов'язковим елементом такого проєкту є представлення педагогічного аспекту: формування особистості митця (впливи родини, педагогів, традицій освітніх закладів тощо), його педагогічна чи просвітницька, композиторська діяльність (основні ідеї, методики, відомі послідовники та учні тощо).

Наведемо приклад проєкту, присвяченого видатному композиторові, диригентові, педагогові, громадському діячеві М. Вериківському – уродженцеві Кременця. Напрямами пошуку стали наступні: формування творчої особистості М. Вериківського; творча спадщина митця; історична тематика в творчості композитора; М. Вериківський – диригент, педагог; увічнення пам'яті митця; праці, присвячені М. Вериківському; спогади І. Вериківської.

Формою захисту проєкту стала міні-конференція «Ювілей М. Вериківського (до 115-ї річниці від дня народження)». Під час підготовки проєкту магістранти ознайомилися з фондами краєзнавчого музею, пов'язаними із постаттю митця, зокрема, раритетним виданням з дарчим надписом автора циклу «Волинські акварелі» (п'ять програмних мініатюр на білих клавішах).

Як бачимо, головною метою викладання ІУМП є підготовка магістрантів не лише до пошуку, систематизації, аналітичного опрацювання відповідної літератури та джерел, а й до самостійної підготовки різних форм текстів: есе, «творчих портретів» митців-педагогів, повідомлень, тез як «підготовчих» етапів до написання магістерських робіт. Це передбачає оволодіння відповідною

лексикою, логікою, «інструментарієм» історико-педагогічного тексту (передумови, наслідки, причинно-наслідкові зв'язки, етапи (окремий етап), основні характеристики досліджуваного явища, роль у ньому визначних постатей тощо).

Важливим напрямком організації навчально-пошукової діяльності в межах курсів ІУМП та «Науково-методичні дослідження з проблем музично-естетичного виховання» є опрацювання матеріалів періодики різних періодів [6], сучасних статей за матеріалами фахових видань («Мистецтво та освіта», «Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка»), матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій з проблем мистецької освіти.

Така форма роботи передбачає наступні компоненти: конспект-аналіз (ліва колонка сторінки показує основні структурні компоненти тексту, до яких за методами «АБРеС» (І. Гриненко), «ключового слова» добирається відповідний заголовок; права колонка узагальнено або цитатно передає думку автора), власне збірний текст, анотацію, підготовлені магістрантом.

Наведемо варіант плану, укладеного магістранткою К. Л. на основі аналізу статті «Музична освіта в Україні: історико-регіональний аспект» [2].

«Вступ. Історико-педагогічні рефлексії як напрям музично-педагогічної думки.

1. Завдання і структура курсу.
2. Особливості укладання курсу.
3. Методичні аспекти організації навчально-пошукової діяльності студентів у межах курсу.
4. Алгоритм підготовки тексту.
 - 4.1. Історіографія проблеми.
 - 4.2. Передумови становлення музичної освіти на Тернопільщині.
 - 4.3. Значення товариства «Боян» у професіоналізації культурно-мистецького життя Східної Галичини.
 - 4.4. Початковий етап діяльності Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові.

4.5. Діяльність Тернопільської філії Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові.

Висновки. Значення історико-регіонального підходу у розвитку музично-педагогічної думки в Україні».

Суттєвим аспектом підготовки тексту є визначення магістрантами позицій, найбільш вагомих для аргументації основних тез, та позицій, цікавих для дискусивного обговорення. Так проходимо рівні «текст-інформація», «текст-проблема», «текст-дискурс».

Наведемо варіант розширеної анотації до статті, підготовленої магістранткою О. Д.

«Стаття присвячена проблемі вивчення розвитку музичної освіти в Україні на прикладі авторського курсу «Історія української музичної педагогіки». Висвітлено мету і завдання дисципліни, основні тематичні блоки курсу. Видзначено авторську позицію щодо теоретичних основ курсу. Основну увагу приділено методичним аспектам курсу, які проілюстровано на прикладі практичних завдань для магістрантів, котрі вивчають цей курс. Практичне значення публікації полягає в тому, що проілюстровано алгоритм написання тексту з окремих тем курсу на прикладі теми «Становлення музичної освіти на Тернопільщині (перша половина ХХ століття)».

Подано історіографію проблеми, передумови становлення музичної освіти на Тернопільщині, зокрема: діяльність приватних хорових шкіл отців Й. Вітошинського, А. Крушельницького; діяльність сільських читалень «Просвіти» з діючими при них хоровими, театральними, оркестровими гуртками; культурно-просвітницька діяльність українських освітніх осередків (семінарії, бурси, гімназії) та товариств. Охарактеризовано значення діяльності товариств «Боян» у професіоналізації культурно-мистецького життя Східної Галичини, в заснуванні Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові. Проаналізовано роль А. Вахнянина, С. Людкевича, В. Барвінського як організаторів процесу становлення національної фахової музичної освіти у Східній Галичині.

Розкрито початковий етап діяльності Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові. Представлено історію заснування його філії в Тернополі, її співпрацю з тернопільським «Бояном», іншими українськими культурно-освітніми осередками. Окремо подано роль засновників та вчителів Тернопільської філії інституту, серед яких В. Безкоровайний, подружжя Ірина та Юрій Крих, О. Сіяк. Зроблено висновок про значення історико-регіонального підходу у розвитку української музично-педагогічної думки.

Ключові слова: музична культура та освіта України, музично-педагогічні навчальні дисципліни, методичне забезпечення курсу».

На основі обговорення тексту основного та доповнюючих виступів, підготовлених анотацій можемо зробити висновки щодо змісту аналізованої статті. Так, процеси розвитку музичної культури першої третини ХХ ст. в Західній Україні демонструють поліфонічну картину взаємодії різних етнічних культур, переходу від аматорства до професійних засад як в композиторській, виконавській, так і в музично-освітній діяльності. Кульмінацією культурно-мистецького життя та музичної освіти в Тернополі у першій половині ХХ ст. стала діяльність філії Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка, яка плідно співпрацювала з українськими культурно-просвітницькими осередками, українською гімназією. Інститут із розгалуженою мережею своїх філій був першим українським вищим навчальним закладом, що заклав основи фахової підготовки професійних співаків і музикантів у Східній Галичині.

Можемо стверджувати, що спеціально організована робота із конспектування статей дозволяє магістрантам самостійно проаналізувати текст, виокремити структурні компоненти, за методикою «ключового слова» скласти план, спробувати укласти власну анотацію. Важливим аспектом опрацювання тексту є те, що, заслуховуючи різні варіанти анотації, магістранти рефлексують, проводять самооцінку виконаних завдань, аргументують аналіз виконання завдань однокласниками, пробуючи себе в ролі опонента чи рецензента. Таким чином, реалізується зміна таксономії навчальних цілей: від запам'ятовування, розуміння інформації, володіння нею до рівня аналізу, синтезу й оцінки.

Підтвердженням цієї тези слугують есе магістрантів. Так, в есе «Чим мене зацікавив курс історії української музичної педагогіки» магістрантка К. М. зазначила: «Становлення особистості музиканта-педагога не може відбуватися без глибокого самоаналізу, розуміння різних оцінок ролі музичної освіти в її історичному аспекті. Завдяки курсу «Історія української музичної педагогіки» ми не лише поглиблюємо свої знання з педагогіки, культури України, а й отримуємо дуже цінний досвід самостійної пошуково-аналітичної діяльності. Цей курс дозволяє побачити розвиток професійної музичної освіти в Україні як хронологічно, так і в різноманітті етнічних та регіональних аспектів. Це дає змогу майбутнім музикантам-педагогам більш компетентно підійти до визначення пріоритетних завдань музичної педагогіки. Важливо і те, що у нас формується розуміння української ментальності та духовності, виховується гордість за високі здобутки нашої української культури».

Аналіз результатів експериментальної роботи щодо використання новітніх методичних засад забезпечення зазначених курсів дозволяє констатувати її ефективність, зокрема, зростання мотивації та рівня творчо-пошукової діяльності. Основні елементи методики можуть бути екстрапольовані на інші фахові музичні дисципліни, наприклад, «Історії української музики».

Вважаємо, що експериментальна методика дає можливість ефективніше формувати активну дослідницьку позицію майбутнього музиканта-педагога, допомогти йому в осмисленні логіки історико-педагогічного підходу, передусім, діалектики доцентрових і відцентрових тенденцій культурно-мистецьких та освітніх процесів в умовах різних суспільно-політичних реалій.

Опора на проблемний виклад лекційного матеріалу дозволяє магістрантам прослідкувати взаємодію об'єктивних і суб'єктивних чинників у формуванні музичної педагогіки в контексті вітчизняної культури, окреслити історичні традиції, актуальні для сучасного етапу музично-педагогічної думки в Україні.

Література

1. Гринчук І. Зв'язок традицій та інновацій у змісті курсу історії української музичної педагогіки / І. Гринчук // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 1999. – № 2. – С. 95–97.
2. Гринчук І. Музична освіта в Україні: історико-регіональний аспект / І. Гринчук // Мистецтво та освіта. – 2013. – № 2. – С. 11–15.
3. Кияновська Л. О. Українська музична культура: навч. посібник / Л. О. Кияновська. – Львів: Тріада плюс, 2008. – 344 с.
4. Корній Л. П. Історія української музичної культури: підручник для студентів вищих навч. закладів / Л. П. Корній, Б. О. Сюта. – К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2011. – 736 с.
5. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи. Т. 2; упоряд. З. Штундер / С. Людкевич. – Львів: Дивосвіт, 2000. – 816 с.
6. Мазепа Л. Шлях до музичної академії у Львові: У двох томах. Т. 1 / Л. Мазепа, Т. Мазепа. – Львів: Сполом, 2003. – 288 с.
7. Олексюк О. М. Музична педагогіка: навч. посібник / О. М. Олексюк. – К.: КНУКіМ, 2006. – 188 с.
8. Черепанин М. В. Музична культура Галичини (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.): монографія / М. Черепанин. – К.: Вежа, 1997. – 328 с.

УДК 001.81:37(09)(477)

Лілія Проців

ІСТОРІЯ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ В УКРАЇНІ: НОВІ ВИМІРИ ПІЗНАННЯ

В статті проаналізовано методологічні підходи до вивчення історії педагогіки. Розкрито теоретичні основи вивчення музичної педагогіки в Україні на різних етапах розвитку. Вказано на необхідність пошуку нових вимірів у пізнанні історії української музичної педагогіки. Обґрунтовано метаісторичний підхід до вивчення історії музичної освіти та педагогічної думки в Україні.